

Sebepochopení a dějiny

Ladislav Hejdánek

◆ fragment, česky, vznik: září 1968 ◆ poznámka: nedokončeno

◆ fragment, Czech, origin: září 1968

Sebepochopení a dějiny [září 1968]

Jedním z nejcennějších zisků moderního filosofického myšlení bylo odhalení subjektivistických kořenů historického objektivismu, čerpajícího své zdůvodnění v metafysicky zatíženém ideálu vědecké objektivity. Počátky tohoto ideálu jsou ovšem prastaré, neboť splývají s počátky samotné metafysiky. V době, kdy dochází k rozkladu metafysických struktur, které v jakýchsi krách a zlomcích ještě přežívají v našem myšlení, ale nedovolují už obnovit původní celek, jsou přední světoví myslitelé strhováni atraktivní perspektivou pojmového uchopení a přísného rozboru tohoto světodějněho obratu. Obecné pozornosti bohužel většinou uniká, že kdesi v základech myšlenkové revoluce, již procházíme, hluboko pod proměnami kategorií a celého pojmového aparátu dochází k převratu fundamentálního vztahu mezi člověkem a světem, světem a člověkem. Nové myšlení má tento převrat umožnit, ale nezakládá jej; člověk se nemůže hnout z místa, dokud nevykročí k světu po nových cestách, ale to předpokládá odstup od světa a uchopení sama sebe a pravého místa vlastní zakotvenosti. To je v jádře praktický úkol; jeho splnění však není možné bez sebepochopení člověka jako toho, kdo je k tomuto úkolu povolán. Abstraktní formulace proto nesmějí zabránit živému povědomí praktické závažnosti způsobu, jímž dnešní člověk a lidstvo chápou sami sebe na pozadí a v rámci nového pochopení světové situace.

Důraz na sebepochopení provází filosofii od jejích nejstarších počátků. Tradice připisuje výrok „poznej sebe“ již jednomu z řeckých mudrců, jakýchsi „pre-filosofů“, totiž Cheilonovi. Ještě staršího původu je nápis téhož znění na proslulém chrámu v Delfách, který je vzpomínán a filosoficky interpretován až Sokratem (resp. v sokratovských textech Platonových, Xenofontových aj.). Platonův Sokrates se cítí být bohem povolán k tomu, aby svůj život zasvětil „filosofii a zkoumání sebe sama i ostatních“; označen v Delfách za nejmoudřejšího z lidí, interpretoval božský výrok v tom smyslu, že ostatní předchází v sebepoznání, že je předčí svým vědoucím nevědáním, zatímco oni nevědí o své nevědoucnosti a domnívají se, že něco vědí. Sokratovu hlavnímu zájmu je tak vzdálena nejen skutečnost jakožto předmět onoho domnělého vědění, ale domnělé vědění samo; filosoficky rozhodující je vědění o vědění. Pravé moudrosti se nepřibližují tím, že něco vím, nýbrž teprve tehdy, když vím, že něco vím, a když si uvědomuji, co vlastně vím a jak to vím. Zkoumání sebe sama i ostatních znamená Sokratovi především kritické prošetření vlastního vědění i vědění těch druhých. Takové kritické prověřování se děje v rozhovoru a tedy jaksi v mezerách či stranou rozmanité nejvlastnější činnosti politikovy, řečnickovy, věštcovy atd. Odstup od účastného prožívání toho, co se ve společnosti i ve vlastním životě děje, dosahuje v Platonově vylíčení snad dvou vrcholů. Jedním je Alkibiadova vzpomínka na vojenské tažení Ionů k Poteidaii (Symposion); Sokrates, účastník onoho tažení, stál tehdy bez přestání od jednoho rána přes celý den a celou noc až do druhého rána na jednom místě a uvažoval o jakési myšlence, pozorován některými spolubojovníky. Druhou krajností je Sokratova reakce na rozsudek athénskému soudu, postihujícího jej trestem smrti. Po ohlášení výsledku druhého hlasování oslovuje Sokrates po třetí a naposled své soudce, nejprve ty, kteří jej odsoudili, a poté ty, kteří hlasovali pro jeho osvobození

[zde přepis končí – pozn. red.]